

O PRIIMKIH PRI JUŽNIH SLOVANIH

Priimki so pri Južnih Slovanih nastajali stoletja in v različnih zgodovinskih pogojih, zato so rezultati razvoja zelo različni. V glavnem se naš priimkovni fond, zlasti v zahodni kulturni sferi bistveno ne razločuje od evropskega razvoja priimkov, interni razvoj pa kaže opazne razlike, ki so poleg različne kulturne tradicije nastale tudi zaradi individualne jezikovne naravnosti in različnih kulturnih orientacij pri našem adstratu. Poleg zgodovinskih dogajanj je razločke zdaj večal zdaj izgajeval. Moderni čas z naglim znanstvenim in tehničnim napredkom pa nezadržno razdira tradicionalni razvoj naših priimkov in ga usmerja v brezbarvno izenačevanje. Če jezikoslovje hoče razvoj naših priimkov uspešno razložiti, mora z raziskavami pohiteti, da ne bo prepozno.

The South Slavic surnames as existing today have developed in the course of centuries and in varying historical circumstances, for which reason the results of that development are indeed varied. The stock of surnames is essentially not different from the overall European development, in particular not from that in the Western cultural sphere, while the internal development exhibits notable differences due to the different cultural traditions and individual orientations of different languages. At one time the course of historical events was making these differences more prominent, at other time again it was evening them up. The modern period, with its rapid scientific and technical development, is bound to disrupt the traditional development of our surnames because the development is already oriented towards a colourless levelling-out. If the development of our surnames is to be adequately accounted for, then the current linguistic science can no longer afford to postpone this task.

Južnoslovanski naselitveni prostor je bil že pred prihodom Slovanov na to ozemlje razdeljen na vzhodno ali grško ter zahodno ali rimsko kulturno sfero. V obeh sferah so se, tu prej tam pozneje, razvile različne oblike fevdalizma, poantičnega družbenega reda, kakor so razvoj pogojevali notranji in vnanji faktorji. Frankovska država in nato Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti skupaj z Beneško republiko in Ogrskim kraljestvom kot satelitoma Rimskega cesarstva na severozahodu ter bizantinska in njej sledeča otomanska državna tvorba na jugovzhodu, zraven pa še rimska in protestantska Cerkev v prvi ter pravoslavna in muslimanska vera v drugi kulturni sferi, vsi ti faktorji so močno izdiferencirali pogoje, v katerih so začeli nastajati naši priimki. Razvoj je bil dolgotrajen in vzporeden z razvojem jezika. Danes imamo na južnoslovanskem jezikovnem ozemlju več tipov knjižnega jezika in vsaj toliko tudi tipov v priimkovnem označevanju oseb, s podvrstami, ki so nastajale v kulturnih zonah, v alpski na severu, v panonski na severovzhodu, v donavsko-balkanski na jugovzhodu ter jadranski na zahodu. Jeziki pa, ki predstavljajo naše današnje nacionalne skupnosti, so: slovenski, srbskohrvatski oziroma hrvatskosrbski, makedonski in bolgarski.

Nastajanje naših in sploh evropskih priimkov je torej dolgotrajen proces in sega do malega celo tisočletje v preteklost.

V najstarejših časih je bil posameznik dovolj identificiran z osebnim imenom, ker je patriarhalna družbena ureditev imela skromne zahteve do posameznika. Tu ne mislim na visoke politične, družbene in cerkvene dostojanstvenike, kakor so bili knezi Borut, Hotimir, Kocelj, Rastislav, Trpimir, Branimir, Tomislav, Vlastimir, Časlav, Samuel, Simeon, Metodij, Konstantin-Ciril, Kliment, Naum itd., ki jih je že dovolj identificiral visok položaj v družbi. V mislih imam tiste družbeno brezpomembne romarje, katerih imena so zapisana v Čedadskem evangeliju: Dražič, Zlebor, Nosimir, Jelen, Ljuta, Hotimir, Sebidrag, Svetožizna, Čestimir itd.¹, ali katerih imena beremo v Bratovski knjigi šentpeterskega samostana v Salzburgu (9. stol.) in Sekovski bratovski knjigi (12. stol.). Ob istem času je beneški dož Peter svojemu imenu že dodajal pridevek Orseolo, ker je mislil, da ga samo osebno ime ne identificira dovolj.

Razvoj priimkov je bil povsod po Evropi odvisen od gospodarskega napredka v sebi zaključene geografske, ekonomske in politične enote. Zato so najzgodnejši zametki priimkov nastali v takrat gospodarsko najnaprednejši pokrajini, v severni Italiji, in kmalu zatem tudi v naših deželah ob jadranski obali. Tu se je najprej pokazala potreba po določnejši identifikaciji posameznika. S pokristjanjenjem so jadranski Slovani začeli opuščati svoja poganska imena in privzemati krščanska, ki jih je predpisovala Cerkev. Fond krščanskih imen pa je bil v primerjavi s prejšnjim, slovanskim, kjer je bila roditeljska ustvarjalna domišljija in ljubezen do potomstva popolnoma svobodna in zato izredno produktivna, veliko skromnejši. Zato je bilo vedno več ljudi z enakim imenom. To pa je bilo za družbo čedalje težje. Razvijala so se namreč mesta in večja naselja z močno koncentracijo prebivalstva, med katerim je bilo več ljudi z enakim imenom. Sočasen razvoj gospodarskih dejavnosti, obrti, trgovine, pomorstva itd. pa je bil zaradi nejasnih identifikacij pomembnih gospodarskih akterjev občutno moten. Pa tudi sicer je življenje zahtevalo čedalje večjo jasnost pri ugotavljanju istovetnosti.²

Prva dopolnila k imenom so si dajali plemiči, po severnoitalijanskih in jugozahodnih nemških mestih že v 10. stol. Plemiči so bili gospodarsko najaktivnejši in družbeno najvišji, skratka pomembne osebnosti. Razen tega jih je še osebna nečimrnost silila k natančni identifikaciji, da jih ne bi kdo zamenjal s kakšnimi ničeti, ki poleg imena nimajo ne gradu, ne zemlje

¹ Fr. Kos, *Gradivo* II, 250, 492/3.

² »Wer allein ist, hat keinen Namen nötig, denn es ist keiner da, mit dem er verwechselt werden könnte« (Fr. Schiller).

ni ne družbene veljave. Plemiče so posnemali mestni patriciji, predstavniki javnega življenja, ki so bili navadno v živahnih osebnih, rodbinskih, trgovskih in kulturnih zvezah s predstavniki drugih mest. Na podeželju je bil razvoj priimkov počasnejši, ker tam ni bilo tolikšne koncentracije prebivalstva.³ Ko pa je fevdalizem že dokaj razvil svojo dejavnost in je Cerkev utrdila svojo pastirsko službo, obenem z mnogimi dajatvami, je tudi med podložništvom začel izginjati enoimenski sistem poimenovanja ljudi. Izven tega procesa so ostali samo reveži, ljudje brez zemlje in družbenih pravic, za svetno in duhovsko gospodo nezanimiva gmota. Reveže, hlapce in dekle so imenovali kar po gospodarju. Jakob, hlapec pri gospodarju Janezu Petelinu, je bil kratko Petelinov Jakob.

Kakor na Zahodu tako se tudi na Vzhodu poleg osebnih imen kmalu pojavijo rodovne determinacije. V 10. stol. so osebna imena Časlav, Mutimir itd., ki jih navaja na primer Konstantin Porfirogenet v spisu *De administrando imperio*, dovolj povedna, dvesto let pozneje pa raški veliki župan Štefan svojemu imenu dodaja še rodovno ime Nemanja, da bi se zanesljivo ločil od manj znanih in manj pomembnih Štefanov, prednikov in sodobnikov. Enako sta ravnala Štefan Dragutin ali Štefan Uroš. Prvemu imenu sta dodala še eno ime. Ko niti drugo ime ni več zadostovalo za jasno identifikacijo, se je pojavilo še tretje ime: Štefan Uroš Milutin.

Z drugim in tretjim imenom dopolnjena identifikacija pa ni bila dedna in zato ne predstavlja pravega priimka. Srbska, makedonska in bolgarska družba pred turško okupacijo še ni dosegla takega razvoja, da bi se posamezne osebe na splošno identificirale s priimkom. Izjema so bili plemiči: Crnojevići v Zeti, Mrnjavčevići v Makedoniji, Altomanovići v Srbiji in drugi. Pod turškim okupatorjem pa se je balkanska družba zaprla v svojo pravoslavno Cerkev, srbska še v patriarhalno zadrugo. Raja je s turškimi oblastniki kontaktirala po vaških in združenih predstavnikih. Tak predstavnik raje se imenuje kmet.⁴

Pri krščanskem prebivalstvu Balkana so se v zadrugah začeli razvijati patronimiki (Jovanović, Petrović, Đorđević). Ta način identifikacije so sprejeli tudi balkanski muslimani (Selimović, Selimbegović), ostali pa so tudi pri dvojnih imenih (Abdul Hamid, Abdul Melik), ali so osebnemu imenu dodajali razne druge pridevke: Evlija Čelebija, Čor Ali-paša, Hadži Mustafa-paša, Mustafa Hadži-kalfa. S kakšno počasnostjo so se pri muslimanih razvijali priimki, nam pove dejstvo, da je turška republika priimke uradno uvedla šele 1934⁵.

³ V *Die Schriften des Waldschulmeisters* poroča Peter Rosegger, da so v samotnih alpskih krajih bili ljudje brez priimkov še v 19. stol.

⁴ Rečnik srpskohrv. knjiž. i narodnog jezika, SANU 9, 657.

⁵ dtv -Atlas zur Weltgeschichte, Band 2, str. 167.

Uradna uzakonitev priimkov pa tudi v deželah, kjer so se v praksi priimki že davno uporabljali, ni bila prav zgodnja. Na Dunaju na primer že ob koncu 13. stol. ni bilo več ljudi samo z osebnim imenom, vendar pa je Avstrija uradno uvedla priimke šele v 2. pol. 18. stol.,⁶ Beneška republika pa nekaj poprej.

Na ozemlju današnje Slovenije, zlasti zahodne, Istre, Dalmacije in večjega dela Hrvaške, so bili pogoji za nastajanje priimkov precej podobni severnoitalijanskim in pogojem v Srednji Evropi. Ko v začetku 16. stol. stopijo na zgodovinski oder naši kulturni ustvarjalci, imajo vsi tudi priimke: Marko Marulić (Marko Pecinić, tudi Pečenić), Šiško Menčetić, Đore Držić, Marin Držić z vzdevkom Vidra, Mavro Vetranović, Andrija Čubranović, Petar Hektorović, Hanibal Lucić, Petar Zoranić itd., na Kranjskem pa Primož Trubar, Adam Bohorič, Jurij Dalmatin, Sebastjan Krelj, v Istri Stjepan Konzul, Antun Dalmata, pri kajkavcih Ivan Pergošić, Antun Vramec in drugi.

Preveč trdni pa priimki, vzemimo pri nas na Slovenskem, tudi po legalizaciji niso bili. Nekje ob koncu 18. stol. je, kot poroča Anton Martin Slomšek⁷, poslal kmet Golež, podložnik Hotunjske graščine pri Ponikvi, svojega sina v šole v Ljubljano, kjer se je, da ga graščak ne bi našel, vpisal pod imenom Jožef Riba. Šola je ta vpis sprejela in potrdila. Celo v 19. stol. so nekateri naši kulturni in nacionalni delavci spreminjali osebna imena in priimke po svoji volji, oblasti pa so take spremembe molče vzele na znanje. Matija Rajh na primer je bil pri oblasteh zapisan in v javnosti znan kot Božidar Raič. Đorđe Popović, rojen 1825 v Novem Sadu, je kot slušatelj dunajske univerze zavrgel ime in priimek in se za naprej imenoval Đuro Daničić po slavnem uskoškem vojvodu. Iz narodno prerednih nagibov je »popravil« svoje ime in priimek Jakob Fras, ki se je nato imenoval Stanko Vraz. Prav tako je ob istem času iz Ludvika Farkaša postal Ljudevit Vukotinić, iz Rudolfa Fröhlicha pa Veselić in iz Wiesnerja Livadić. Tudi ob koncu I. svet. vojne je v valu navdušenja kakšno tuje ime šlo skozi sito slavizacije. Predhodnik in zgled za podobne podomačitve tujih imen in priimkov je bil Pavel Ritter, ki je svoj nemški priimek podomačil v Vitezović.

V teku stoletij so se pri Južnih Slovanih razvili priimki, kakršne poznamo danes. Rezultati tega razvoja niso isti, ker tudi pogoji niso bili isti v vseh naših pokrajinah. V naših priimkih se zrcali vsa naša zgodovina, naš politični, gospodarski in kulturni razvoj. Pri oblikovanju našega priimkovnega fonda so seveda občutno sodelovali jezikovni in kulturni vplivi iz

⁶ Kleine Enzyklopädie, Die deutsche Sprache 2, 662, Leipzig 1970.

⁷ A. M. Slomšek, Zbrani spisi III, 204–16.

soseščine, na jugu grški in otomanski, na vzhodu romunski in madžarski, na severu germanski in na zahodu romanski. Zato je razumljivo, da se makedonski priimki močno razločujejo od slovenskih, da so pa le-ti v mnogočem podobni hrvaškimi, ki pa se v svoji drugi obliki ujemajo s srbskimi, bosanskimi, črnogorskimi. Iz te velike raznolikosti priimkov lahko ugotovimo, da so:

1. patronimiki in metronimiki postali pravi priimki,
2. da so priimki v mnogih primerih nastali iz vzdevkov,
3. da so označbe po poreklu, po rojstnem kraju, po plemenu postale zanesljivo sredstvo za identifikacijo posameznika,
4. da isto funkcijo opravlja tudi označba poklica in sploh dela, s katerim se kdo ukvarja,
5. da v redkih primerih kot priimek nastopa tudi zemljepisno ime in
6. da imajo mnogi naši sodržavljeni, ki se danes čutijo kot del naše nacionalne skupnosti, drugojezične priimke.

Po očetovem ali materinem imenu narejen priimek je najnaravnejši način identifikacije posameznika. Tako narejeni priimki so v rabi po vsem južnoslovanskem ozemlju, pri nas manj pogosto kot drugod. V južnih pokrajinah prevladujejo. Slovenski priimki te vrste imajo ob očetovem ali materinem osebnem imenu obrazilo -ič (Janežič, Ambrožič, Barbarič), ali -čič (Gustinčič, Martinčič), ali -ak (Jurak), ali -ec (Jurčec) in -ek (Janžek) ter -ček (Jurček) in -čič (Jurčič). Obrazila so lahko še druga. Priimki z obrazilom -ič so pogostnejši na vzhodu slovenskega ozemlja v nekdanji Panoniji (Jurkovič, Jurjašević, Markovič, Barbarič, Bogovič) in se nato nadaljujejo v sosedni Hrvaški, priimki z obrazilom -čič pa so navadnejši na nekdanjih karantanskih tleh (Antončič, Andrejčič, Ahačič, Benedičič, Ferjančič, Florjančič, Fabjančič, Gabrijelčič, Gregorčič, Lavrenčič, Lenarčič, Mihelčič, Miklavčič, Petrovčič, Simončič, Klemenčič, Lovrenčič. Zadnja dva priimka sta pogosta tudi na vzhodu, namesto zahodnega Simončič pa je na vzhodu znan samo Simonič. Obrazilo -čič oz. -čič sega tudi na čakavsko jezikovno področje: Andrijančič, Frančič, Vrančič itd. Taki priimki živijo zlasti v Istri, ob Kvarnerju, v Dalmaciji in Hrvaškem primorju. V izbiri osebnih imen, ki služijo tem patronimikom za podstavo, se čuti kulturni vpliv sosednih narodov. Na zahodu imamo podstavna imena Benedikt, Gabrijel, Gregor, Klemen, Mihael itd. s priimki Benedičič, Benedetič, Gabrijelčič, Gregorčič, Klemenčič, Mihelčič, Mikuličič, na vzhodu pa pogosto služijo za podstavo imena Antol, Andraš, Balas, Balaz, Gabor, Janoš, Matjaž, Matjaš, Mihal, Šebjan < madž. Antal, András, Balázs, Gábor, János, Mátyás, Mihály, Sebestyén in iz teh nare-

jeni priimki Antolič, Andrašič, Balažič, Balaškovič, Gaborovič, Janošević, Matjašič, Mihalič, Šebjanič.

Priimke po koledarskih (krstnih) imenih pri Slovencih je, žal nepopolno, obravnaval A. Breznik v razpravi Rodbinski priimki iz starih svetniških imen.⁸

Sedanji sistem priimkov po očetovem ali materinem imenu, ki sloni na krščanskih koledarskih imenih, se je pri Slovencih in Hrvatih začel razvijati po tridentinskem koncilu. Koncil je namreč napovedal odločen boj ostankom starih poganskih imen pri nas, odpravil je osebna imena iz stare zaveze (Abraham, Abram, Samuel, David, Judita, Suzana, Adam⁹) ter uvedel priimke tudi za podložnike, kolikor jih že niso imeli. Sklepi tridentinskega koncila so bili za pravoslavni svet neobvezni, zato so na vzhodu ostala narodna osebna imena in z njimi patronimiki (Dragoje, Dragojevič) poleg koledarskih grških, ki jih je po vsem Balkanu, pri Srbih, Makedoncih in Bolgarih forsirala grška Cerkev (Arsenije, Trifon, Hristofor; od tod priimki Arsenijevič, Arsenović, Arsić, mak. Arsov; Trifunović, Trifković, mak. Trifunovski; Hristić, Ristić, mak. Ristovski, bolg. Hristov itd.). Na nekatoliškem Balkanu so ostala v rabi tudi hebrejska imena: Avram, Ilija, Akim itd. s priimki Avramović, Ilić, Aćimović, mak. Avramovski). Velik del balkanskega podložništva, takrat že turška raja, pa je še dolgo časa ostal brez priimkov.

Na hrvaškem in srbskem štokavskem ozemlju, v Bosni in Hercegovini, v Črni gori, Makedoniji in Bolgariji je očetovo ime daleč najpomembnejši element, iz katerega nastajajo današnji priimki, ne glede na to, ali je podstava domačega ali tujega izvora: hrv. Preradović, Marinković, Tadijanović, Benković, Jurišić, Magdalenić, Ivšić, Jakšić; — srb. Anđelić, Aleksić, Bogdanov, Bogdanović, Jakovljević, Đorđević, Nikolić, Jovanović; — mak. Arsov, Ivanovski, Grujev, Miladinov, Mojsov, Gligorov, Koliševski, Trajkovski, Mihajlovski, Nedelkovski, Vidoeski; — bolg. Blagoev, Dimitrov, Georgiev, Konstantinov, Kostov, Trajanov, Šišmanov, Živkov itd.

Ob osebnih imenih nastajajo vzdevki, ki poudarjajo pozitivne ali negativne lastnosti opaznih osebnosti. Vzdevki so se kaj lahko spremenili v pri-

⁸ Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1942, 68—70. Priimek Dajnko, tudi Danjko, Danko izvaja Breznik iz imena Danijel. A. Murko v Slov.-nem. besedniku, str. 37 razlaga: Danjko, danjšek ein zehentfreier Insasse oder Grund. Danjški adj. zehentfrei. Breznik poudarja pomembnost študija priimkov za kulturno zgodovino. V tem oziru se doslej ni veliko naredilo. Precej popoln seznam slovenskih priimkov so imeli imeniki koledarja Mohorjeve družbe, ko je bila leta na vrhuncu razvoja. Pomanjkljiv je tudi Začasni slovar slovenskih priimkov, ki ga je izdala etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik, SAZU, Ljubljana 1974.

⁹ Adam Bohorič je svoje ime dobil pred koncilom.

imke, ker je vzdevek tako ali tako značilnejši za osebo kot priimek, ker bi sicer vzdevek ne nastal. Naši vzdevki označujejo osebo glede na njeno pozitivno lastnost (Dobrovoljec, Dobrota), še raje pa povedo kaj negativnega o osebi (Ošaben, Prešeren, Poznè, Zmazek, Drobnič). Telesne pomanjkljivosti in hibe posebno privlačujejo kritiko soljudi. Tako nastajajo vzdevki kot Grbec (in variante), Gerbič, Hromec, Pukl, Puklavec, Krevs, Lajovec, Naraglav (Posavje), Ritonja (Pomurje), Rituper (Pomurje). Kot vzdevki so bila priljubljena živalska imena, ki so nato prevzela funkcijo priimkov: Gams, Jazbec, Jelen, Jež, Koder, Kozorog, Krt, Kuščar, Kosmatin, Medved, Merjasec, Maček, Oven, Ovca, Polh, Volk, Zver itd. — in imena skoraj vseh bolj znanih ptičev: Gosak, Brglez, Jereb, Kokot, Orel, Petelin, Kragelj, Senica, Sokol, Strnad, Ščinkavec, Škrjanec, Škrlec (»škrjanček«), Žerjav itd., da ne naštevamo še vseh drobnih živalic, hroščev, rib, kakor so: Bolha, Čebela, Čirič; Kobilica, Komar, Muha, Ostriž, Pajk, Pajek, Rak, Ščuka, Žizek itd. Ta živalski zbor predstavlja opazne človeške lastnosti, na primer moč, pogum, zvičajnost, strahopetnost, spretnost, dostojanstvenost in kdo ve kaj še vse.

Nagnjenost štokavcev in čakavcev k dajanju vzdevkov je znana. Celo galerijo vzdevkov nam je podal Sima Matavulj v romanu *Bakonja fra Brne*¹⁰, iz kulturne zgodovine nam je znan Matija Grbič¹¹ iz Labina in prav tako v *Gorskem vijencu* nastopa Grbičič¹². V Prvi in Drugi srbski vstaji sta se bojevala tudi dva junaka, ki sta bolj znana po vzdevkih kot pa s pravim imenom, prvi je Guzonja¹³, soimenjak slovenskega Ritonje, in Stanoje Glavaš.¹⁴ Vzdevkov iz živalskih imen je pri štokavcih in čakavcih najbrž manj kot pri Slovencih, so pa med njimi prav nevarne živali, najpogosteje volk (Vuković, Vukčić, Vukićević, Vukotić, Vukan, Vučenov, Vučenović, Vukašin itd.), pa lisjak, zmaj, orel, sokol in miroljubni golob ter gavran s številnimi izpeljankami. Volk je imenotvoren tudi v muslimanskem okolju (Kurtović, t. kurt »volk«) in v sosedstvu madžarskega jezika (Farkaš, farkas »volk«). Drugi vzdevki, ki so si na srbskohrvaškem jezikovnem področju priborili čast priimka, so: Stevan Visoki ali Uzun Mirko ter Kara-Đorđe. Tem epskim osebam se pridružujejo priimki iz zakladnice vzdevkov: Bjelobrk, Čutura, Crnković, Bradica, Britvica, De-

¹⁰ Vzdevki prebivalcev samostana Viševac so: Bakonja, Duvalo, Čimavica, Kenjo, Mačak, Liso, Načvar, Vrtirep itd.

¹¹ Matthias Garbitius Illyricus (o. 1508—59), slaven humanist, je svoj vzdevek s ponosom prenesel v latiniziran priimek.

¹² Grbičič Zane, s pravim imenom Grbičič Ivan, iz plemiške rodbine Bolica v Kotorju, beneški upravitelj na Cetinju 1688—92, Gorski v. verz 1440.

¹³ Đurđije Mihajlović-Guzonja iz Železnika pri Beogradu.

¹⁴ Stanoje Stamatović Glavaš, hajduk, iz Glibovca pri Palanki.

beljak, Dobrota, Dobrovoljac, Glavaš, Dobrozdravić, Grubišić, Pletikosić, Pogorelac, Rukavina, Smičiklas, Trbojević, Zelenkapa, Žutić itd.¹⁵

Kdor z dodajanjem očetovega imena svojemu ni bil dovolj identificiran, si je lahko pomagal tako, da je naznačil kraj, od kod je doma. Vuk Stefanović je na primer svoje plemensko ime pogosto opuščal, ker je mislil, da je ime Srbije, njegove prave domovine, bolj povedno kakor pa ime takrat malo znanega črnogorskega plemena Karadžićev.¹⁶ Z navedbo rojstnega kraja so se identificirali tudi Johannes de Rakespurga (konec 14. stol.), imenovan tudi Aquila, in Johannes concivis in Laybaco (sredi 15. stol.), pa Juraj Dalmatinac (Georgius Dalmaticus, quondam Mathei de Jader, začetek 15. stol.) ter Jurij Dalmatin, ki ni bil pravi Dalmatinec, samo njegov rod je izviral iz Dalmacije, kakor je tudi Istran Antun Dalmata bil Dalmatinec zgolj po prednikih. Adam Bohorič ima svoj priimek po gori Bohor v slovenskem Posavju. Ivan Česmički je priimek privzel po rojstnem kraju Česmica blizu Čazme, kot humanist pa se je imenoval Janus Pannonius. Po rojstni vasi Birč v Bosni je dobil ime Ilija Birčanin in po domači vasi Kolari v smederevskem okraju je nastal priimek Kolarac za Ilija Milosavljevića, ki je živel v začetku 19. stol. Na enak način so narejene osebne identifikacije pri neslovanskih narodih: Dietrich von Bern, Wolfram von Eschenbach, Walter von der Vogelweide, Hartmann von Aue, Ludwig van Bethoven, Chrétien de Troyes, Antonio di Padua itd.

Na nemirnem ozemlju, ki ga naseljujejo Južni Slovani, se je prebivalstvo ves čas naše zgodovine preseljevalo v raznih smereh. Te migracijske tokove so povzročali medsebojni spopadi domačih in tujih fevdalcev, napadi imperialističnih sosedov, turški roparski pohodi in vojne proti Turkom, socialne stiske in najrazličnejši drugi momenti. Največkrat je šlo za preselitev posameznika, ki so ga v novem kraju imenovali po deželi, pokrajini, od koder je prišel, in zato je na primer priimek Bosanac najbolj pogost v Slavoniji, izven Bosne, in Sremac v Bački ter v Srbiji. Kdor se je priselil iz Hercegovine, Posavine, iz Karlovca, Sarajeva, je v novem kraju dobil vzdevek in nato priimek Hercegovac, Ercegovac, Ercegović, Posavac, Karlovčanin, Sarajlija itd. Po novem kraju bivanja in po gradu Zrinj v spodnjem Pounju so dobili priimek grofje Zrinjski, ki so se do 31. VII. 1347 imenovali Šubići. Na slovenskem ozemlju so dobili priimke po prejšnjem kraju bivanja tisti, ki so se priselili z Gorenjskega, z Dolenjskega, s Koroškega ali Kranjskega, iz Bohinja, iz Rovt, od Ščavnice, iz

¹⁵ Prim. Leksik prezimena Socijalističke republike Hrvatske, Zagreb 1976, str. X.

¹⁶ Pismenica serbskoga jezika po govoru prostoga naroda, napisana Vukom Stefanovićem Serbijancem, 1814.

Haloz, z Goriškega, s Posavja, s Krasa, iz Vipave, iz Tolmina, iz Kočevja, s Pohorja, iz dola ali z gore, s planin. Tak priseljencec je bil v novem kraju za domačine Gorenjec, Gorenc, Dolenjec, Dolenc, Korošec, Kranjec, Kranjc, Bohinjec, Bohinc, Rovtar, Ščavničar, Haložan, Goričan, Gorčan, Posavec, Kraševce, Krašovec, Vipavec, Ipavec, Ipavic, Tolminec, Tominc, Kočevar, Hočevar, Pohorec, Dular, Dolinšek, Gorinšek, Planinec, Planinšek. Kdor je uskočil iz južnih krajev, je bil v novem kraju Skok. Ob ribniku je živel Ribnikar, ob potoku Potokar, Potočnik, ob Dravi Dravec, za Dravo pa Zadavec, na bogati kmetiji Slom je gospodaril Slomšek. Prebivalec ob jezeru je bil Jezeršek in Jezernik, ob reki pa Rekar. Iz Laške dežele je prišel Lah ali Furlan, z Ogrskega pa Vogrin, Voger, Vogrincec, Ogrin in Ogrinec. Po atmosferskih in nebesnih pojavih so priimki Oblak, Meglič, Mesec, Sunčič in Sunčić. V vzhodni Sloveniji in po Slavoniji ter Zagorju pogost priimek Čeh ne govori za češko narodnost. Apelativ čeh, čehak pomeni v vzhodoslov. narečju deček, fant. Za to razlago govori tudi frekventnost priimka Čeh. Po vsej Sloveniji počez in podolž razširjeni priimek Novak ni češkega izvora — kljub temu da je Vjenceslav N. bil zares Čeh — tako se je imenoval podložnik, ki ga je fevdalec naselil na novo. Njegova enačica je Ledinek. Priimek Fras, ki ga je polna vzhodna Slovenija skupaj s kajkavsko Hrvaško, je nastal iz Freisaß.¹⁷

Prva dva zapisa, v katerih je povedano, kaj identificirana oseba dela, s čim se ukvarja, imamo ob koncu 12. stol. Prepisovalec Miroslavovega Evangelija se je na koncu rokopisa podpisal: pisa grěšny Gligorie dijakž, a pismo Kulina bana dubrovniškemu knezu Krvašu in dubrovniškim meščanom je na povelje banovo napisal »Radoje dijak banj«. Ljudska pesem pripisuje neko opravilo tudi Musi Kesedžiji¹⁸ in raznim drugim junakom.

Opravljanje poklica, obrti, kmetovanja ipd. je osebi dalo priimek. Potrebnost in pomembnost poklicev pa je bila v deželi s tako raznoliko gospodarsko in kulturno strukturo zelo različna, zato se ponekod ti, drugod drugi poklici odražajo v priimkih. Vprašanje je tudi, katere obrti in poklice je zemljiški gospod in mestni obrtniški ceh dovolil. Donosnejše obrti so bile pridržane za cehovske, na turškem ozemlju esnafske obrtnike, kmečki podložnik pa je lahko bil kovač, kolar, tkalec, krojač itd., torej obrtnik, ki ga je kmet nujno potreboval. Na kakšnem mestu so bili za razvoj določene obrti posebno ugodni pogoji, zato se je tam množično razvila. V vzhodni Sloveniji, Hrvaškem zagorju in Podravini so imeli izvrstno glino, zato so se tam od nekaj cele vasi pečale z lončarstvom. In tako je tam zelo frekventen priimek Lončar, Lončarec, Lončarek, Lončarevič, Lon-

¹⁷ M. Cigale, Deutsch-slov. Wtb. I, 546.

¹⁸ Kesedžija, t. kesidži »tisti, ki seka«.

čarić itd. Drugod je bila gojitev lanu in pripravljanje platna pomembna gospodarska panoga. S tem v zvezi je nastanek priimkov Prelec, Prevc, Preac, Prêdec (vzh. slov.) in Prelec, Prelčec (hrv.). Platno izdeluje tkalec, ki je potem postal Tkalac, Tkalčević, Tkalčić in Tkalec, Kavčić. Da je seljak postal Seljak, je razumljivo. Na Hrvaškem je dokaj pogosten priimek Krajačić, na Slovenskem Šivec, Šivic znatno manj, ker ga je izpodrinil Žnidar, Žnidarič, Žnidaršič in na Balkanu Terzija (srb., mak., bolg.) in Terzić (t. terzi »krojač«). Po apelativu kovač so nastali priimki Kovač, Kovačec, Kovačić, Kovačić, Kovačević, po apelativu kolar pa Kolar, Kolarič, Kolarić, Kolarov in po izdelovalcu rešet Rešetar. Tujo jezikovno podstavo imamo v priimkih Tišlar, Tischler (n. Tischler), Flegar, Flegarič, Flegarić (srvn. phlëgaere), Gortnar (n. Gärtner), Bognar (n. Wagner), Borštnar, Borštnar, Borštnik, Boršnik, Forstner, Forstnerič, Foršner (slov., hrv.) (n. dial. Forstner), Jager (n. Jäger), Mežnar (stvn. mesinari, lat. mansionarius), Padar (n. Bader), Pintar, Pinter, Pintarič, Pinterić (n. Binder), Šafar, Šafarič, Šafarić, Šafarek, Šafarik (n. Schaffer, Schaffner), Šoštar, Šoštar, Šoštar, Šoštar, Šušteršič (n. Schuster, srvn. schuochsutoere), Šlosar, Šloser (n. Schlosser), Špan, Španić, Španović, Španiček (n. Gespann), Vavpotič, Vavpetič, Vaupotič, Vaupetić (srvn. waltbote), Sotlar, Sotler (n. Sattler); — madž. Sabo, Szabo, Sabol, Sabolović (madž. szabó), Pilko, Pilković (lat. vespillo); — tur. Kujundžija, Kujundžić (t. kujumdžu), Rabadžija, Rabadžija, Rabadžija (t. arabadžy), Tufegdžija, Tufegdžić, Tufekčić (t. tüfekçi). Od madžarske podstave je tudi priimek Pohar (madž. pohár »steklo, kozarec«). Zanimiv je še priimek Švajger, Schweiger, ki ni »molčečnik«, marveč je v njem bav. osnova Schwaiger »planšar«¹⁹ ter priimek Kuhelj, tu pa tam tudi hrv. kot Kuhelj in Kuhl, nastal po kraju Kuchl na Koroškem.²⁰ Zaradi nizozemske oddaljenosti je manj verjetno, da bi Kopitar nastalo iz zveze Jakob und Peter Copieters;²¹ priimek Kotar pa je gotovo iz nemščine.²²

Zemljepisna imena redkokdaj postanejo priimki, nekaj pa tega vendarle je: Velebit (hrv.), Metlika (slov.), Leskovac (srb.), Planina (slov.). Po nazivih za drevesa so narejeni priimki: Breskvar, Brezac, Brezec, Brezic, Brezovački, Brezovec, Breznic, Češnovar, Grmič, Hrast, Hrastar, Hraste, Hrastić, Hrastič, Hrastovčan, Hrastović, Kostanjevac, Kostanjevec, Kostanjšek, Leskovar, Leskovšek, Lipovec, Slivnik itd. Vsi našeti priimki z variantami pripadajo slovenski in hrvaški antroponimiji z izjemo Češnovar, ki je plod slovenske fonetike.

¹⁹ Wahrig, Deutsches Wörterbuch, 3201.

²⁰ Fr. Kos, Gradivo V, 486.

²¹ A. Bach, Deutsche Namenkunde Die deutschen Personennamen I, 144.

²² Srvn. kote »koča«, Lexer, Mittelhochdeutsches Taschenwbt., 113.

Sorodstveni in podobni nazivi se kot priimki redko uporabljajo: Nečak (slov.), Nečak, Sinko, Sinovac, Sinovec (hrv.); Prijatelj.

Zgodovinski razvoj je med nas pripeljal tudi mnoge tujce, ki so se posamezno ali v skupinah naseljevali po mestih in vaseh kot obrtniki, uradniki, vojaki, trgovci, fevdalci, duhovniki, zdravniki itd., na podeželju predvsem kot kolonizatorji. Na slovenskih tleh je bilo največ nemških naseljencev, tuji zemljiški gospodarji, svetni in cerkveni so jih v davnih stoletjih trumoma naseljevali. Med slovenskim prebivalstvom so se poslovenili, od njih so ostali samo nemški priimki (Intihar — Innicher, Hafner, Šifrer, Logonder, Kuralt, Oman idr.). Poslovenili so se večinoma tudi nekdanji graščinski uradniki, uradniki državne administracije, podjetniki itd. (Kronegger, Kronvogel, Kronabethvogel idr.). Na zahodni meji poznamo beneške in furlanske priseljence, prav tako danes do malega vse poslovenjene (Legiša, Leonardi, Leoni, Macarol, Simoniti, Zamolo, Zaneti, Grasselli, Garzarolli, Morosini itd.), na obmejnih območjih proti Madžarski pa je nekaj madžarskih priimkov (Banfi, Gomboši, Fekete, Kiš, Kiralj, Pustai, Ratkai, Toth), kot spomin na težke čase turških vpadov pa so ostali med nami redki turški priimki (Sagadin, Šalamun, Murat) in priimek Turk, Turek.

Meje med slovenskimi in hrvaškimi priimki, zlasti na meji s kajkavskim Zagorjem, dejansko ni. Kakor oba jezika neopazno prehajata drug v drugega, tako se tudi zagorski in hrvaškopodravski priimki nadaljujejo v Slovenskih goricah in na Murskem polju, ali narobe, slovenski priimki vzhodne Štajerske, ki se sicer ostro razlikujejo od karantansko-slovenskih, se nadaljujejo daleč v Hrvaško Zagorje in Podravino. Navedel bom nekaj skupnih slovensko-hrvaških (kajkavskih) priimkov, ki zahodno od črte Maribor—Ptuj—Rogatec izginejo: Arnuš, Balažič, Balaškovič, Bezjak, Brumen (srvn. vrum, vrom), Cafuta, Cigula, Cipot, Duh, Farkaš, Fekonja, Golibar, Golnar, Gomboc (madž. gomboc »cmok«), Grof, Hujs, Kajnih, Karba, Kocbek, Korošak, Kokolj, Kukolj, Kukovec, Küzmič, Kuzmič, Makoter, Nemeš (madž. nemes »plemenit«), Ozvatič, Ozvatić. Ostrc, Osterc, Picek, Pignar, Prelog, Puconja, Rantaša, Ropoša, Ropuša, Strah, Segula, Šerüga, Šeruga, Šipek, Šebih, Šümak, Šumak, Tivadar, Žizek.

Seznam skupnih slov.-kajk. priimkov pa z zgornjim še zdaleč ni izčrpan, zlasti ne njegove variante. Pisne variante pa so nastale, ker se narečja rahlo spreminjajo od kraja do kraja in ker so priimke zapisovali različni ljudje, z različno izobrazbo in idejno usmerjenostjo, v različnih krajih in ob različnih časih. Za primer naj nam služi, kako je pri nas zapisan priimek Sagmeister: Žagmestar (Zagreb, Marija Gorica, Sisak), Žagmester (Zagreb), Žagmeštar (Bukovje—Zagreb, Marija Gorica, D. Stubica,

Zagreb), Žagmešter (Zagreb), Žagmeister (Lj.-okol.), Zagmeister (Ljubljana), Sagmajster (Laško, Dravograd, Slovenjgradec), Sagmeister (Dravograd, Celje-okol., Lj.-okol., Maribor).

V času humanizma in renesanse tako moderne latinizacije naših priimkov, npr. Cerva, Pannonius, Flacius, Gallus, Sartorius, Molitor, Faber itd., so do danes razen redkih, npr. Pistor (Dravograd, Maribor, Kupinec, Vukovar), Molitor (Ptuj) in Agricola (Celje), popolnoma pozabljene.

To kratko poročilo podaja samo neka najvažnejših pripomb o priimkih pri Južnih Slovanih. Naloga je obširna in se o njej lahko napišejo obširne knjige. Naloga se bo treba lotiti čim prej, kajti današnji migracijski nemir temeljito spreminja geografsko strukturo naših priimkov. Priimki so del našega življenja, naše kulture, naše zgodovine in zato zaslužijo pozornost jezikoslovca, sociologa, zgodovinarja in zlasti onomasta.

LITERATURA

- Fr. Bezljaj, Začasni slovar slovenskih priimkov, SAZU Ljubljana 1974.
 Institut za jezik, Leksik prezimena Socijalističke republike Hrvatske, Zagreb 1976.
 Milica Grković, Rečnik ličnih imena kod Srba, Beograd 1977.
 Pavle Ivić i Milica Grković, Dečanske hrisovulje, Institut za lingvistiku, Novi Sad 1976.
 Fr. Jakopin, Slovenski priimki, NR 28. I. 1977.
 A. Breznik, Življenje besed, Maribor 1967.
 Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev II, Ljubljana 1906, V Lj. 1928.
 Đ. Daničić, Rječnik iz književnih starina srpskih I—III, Beograd 1963—64.
 Kleine Enzyklopädie, Die deutsche Sprache 2, Leipzig 1970.
 Adolf Bach, Deutsche Namenkunde I, Die deutschen Personennamen 1—2, Heidelberg 1952/3.
 Max Gotschald, Deutsche Namenkunde, 4. izd., Berlin 1971.
 K. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, Sitzungsab. I—III, 48 1902, 49 1904.
 M. Maretić, O narodnim imenima i prezimena u Hrvata i Srba, JAZU, Rad 81, 82.

РЕЗЮМЕ

Южные славяне в короткое время после населения на новой территории быстро включились в процесс феодализации общественных отношений, что требовало от них между прочим и все более и более точную регистрацию населения. Каждый человек в отдельности должен был зарегистрирован так, что бы его регистрация обеспечивала безусловное выполнение требований церковной и светской власти.

В северо-западных и западных странах тогдашней Европы в начале нового века употребление фамилий вошло уже прочно в обиход — особенно в городах с более сосредоточенным населением. Наряду с развитием в западной Европе развивались и словенские страны, Истра и Далмация с политически независимым Дубровником, поскольку этого развития не задерживала планомерная политика Венеции.

На востоке феодализм до турецкого нашествия не достиг такой степени развития, которая требовала бы более или менее детальную регистрацию населения, а после турецкой оккупации новая политическая власть, создавая свою общественную и государственную структуру на почве религиозной и расовой дискриминации, лишила местное население всех прав в области политики и экономики. Из-за указанной причины процесс формирования фамильных наименований на «турецкой» территории или совсем прекратился или развивался очень медленно.

На территории с западной культурной ориентацией наш фонд фамильных наименований выражен очень четко всюду с характерными особенностями своего края, своего диалекта и экономического развития, особенно примечательными являются и влияния соседних народов, на западе романских народов, на севере германцев и в меньшей мере венгров, на востоке и на юге византийцев и впоследствии турок. В 16 и 17 веках образование фамильных наименований очень усилилось, на севере и западе это усиление произошло быстрее и с употреблением тех элементов, которые характерны для наших фамильных наименований и теперь. Это следующие элементы: семейное (отчество) и домовое происхождение, физические и психические особенности, занятие и профессия наименованного лица.

Географическая структура наших фамилий быстро меняется в условиях современного хозяйства, индустриализации страны и механизации сельского хозяйства, и особенно в условиях новых общественных отношений. Все это требует от языковедов немедленной акции, если оно хочет объяснить южнославянских фамильных наименований произвести на надежной исторической основе.